

tırmaya koyulmuştur. Makalede asıl üzerinde durulan konu r a v i harfma göre yapılan vezin ve kafiye meselesidir.

A.S. Tveritinöva, *Türk vesikalarının yanındaki tarihi deyimlerden arapça b e r a y y a kelimesinin izahı* (255-261). Araştırmacıya göre b e r a y y a kelimesi arapça 'yarat, yap' anlamında olduğu halde, Türkçe vesikalara 'il, memleket, halk' gibi anlamda kullanılmıştır. Bayan Yazar kelimenin istikakı üzerinde durarak oldukça faydalı bir takım yeni 'anımlar' vücuda getirildiğini tespit etmektedir. Neticede Osmanlı devlet teşkilatındaki b e r a y y a kelimesinin ifade ettiği manaları bildirmektedir. Yazar aynı zamanda b e r a y y a ile r e a y a sınıflarını ve ayrıntılarını ortaya koymaktadır.

E.R. Tenişev, *Altayın eski Türk epigrafyası* (626-265). Eski Rum harfli Türk yazı araştırmacılarından biri sayılan yazar, K. Seydakmatov (belki de Seyid Ahmetov'dur)un Kazakistanda yayımladığı «*Dağlık Altaydaki eski Türk yazıtları*» adlı bir yazısını, yeniden yayınlamaktadır. Bu yazıtlar «Çarış» yazısıdır. Altay'a ait yazıların azlığına bakılacak olunursa, bu yeni yayının önemi bir kat daha artmaktadır. Yazı çeşnişi Talas yazıtlarının aşağı yukarı aynıdır. Konuca bu yazıtlar, tarihten fazla, yerli yaşayışa temas etmektedirler.

A. Caferoğlu

TYURKOLOGİÇESKİY SBORNİK 1970 (Türkoloji Dergisi). Akademiya Nauk SSSR, İstitut Narodov Azii, Moskova, 1970, 288 s.

Şimdiye kadar bu ad altında yayımlanan Derginin sayıca üçüncüsüdür. İçerisine aldığı zengin malzeme 1967 yılı Leningrad Türkoloji Kongresi bilim raporlarıdır. Dergi küçük bir kaç cümleden ibaret giriş dışında, tasnifçe üç (Filoloji, Tarih ve Haberler) bölüme ayrılmıştır.

Filoloji bölümünün ilk makalesi A.N. Kononov'un *Leningrad Türk dil bilimi* adlı yazısıdır. Gaye 1917-1967 yılları arasındaki Leningrad filoloji araştırmalarını tanıtmak ve ortaya koymaktır. Kendisinin de kısmen katıldığı bu elli yıllık Türkoloji araştırmaları faaliyeti, üstadın kadirbilir kalemi ile yeniden canlanmış, kendisinden önceki kuşağın hakkı verilmiştir. Sahayı pek iyi bilen sayın A.N. Kononov, bitaraf ve dürüst kalemi ile, Leningrad Türkoloji mektebinin silinmez şahsiyetlerini bitaraf bir görüşle tanıtmıştır. Ayrıca, Leningrad Türkoloji müesseseleri,

araştırma Enstitüleri, Türkoloji ocakları tatlı hatıralarla ortaya konmuştur.

Sayın yazar bu vesile ile 1944/1945 yıllarında Leningrad'da kurulan «Türk filolojisi Kürsüsü»nü de dile getirmek istemiştir. Bu kürsü, anlaşıldığına göre, vaktiyle faaliyette bulunan «Canlı Şark Dilleri Mektebi»nin kapamışı üzerine kurulmuş, ve Türk dilini yabancı karma dil yükünden kurtarmıştır. Bu yeni, hür Türk filoloji kürsüsü, zamanla geniş Türk halkaları araştırmaları için de bir teşvik kaynağı olmuştur.

Bunlara yanaşı Kâşgarlı Mahmud Divanının ve Radloff lugatinin yeniden baskısının başarısızlığa uğrayışı hiçte gönül açıcı olmamıştır.

V.N. Jirmunskiy, *Türk Halk şiiri teorisinin sorunlarına dair* (s. 29-68). Türkolojinin bilmen ve tanınan yazarlarından ve araştırmacılarından sayılan yazar, geniş bir bilgiyle Türk şiirinin yapısı teorisi üzerinde durmaktadır. Bir aralık aynı yazar, Orhun yazıtlarının şiir yapısı üzerindeki fikirlerini ileri sürmüştü. Son zamanlarda bu fikir geniş taraftar bulmakla beraber, hiç de haledilememiştir. Şimdi de üzerinde durduğu konuyu Kazak, Yakut ve sair Türk boylarının halk edebiyatı şiirleriyle güçlendirmeğe çalışmaktadır. T. Kowalski'nin eskimez «Türk halk şiirlerinin vezni» adlı eserinden de faydalanmıştır. Araştırmalarına yenilik katan fikirler arasında, halk şiirindeki kelime başı hecelerinin ağır basması meselesidir. Hele Doerfer'in «Kutadgu Bilig»in alliterasyondan mahrum buluşuna dair ileri sürdüğü fikri red etmesi, çok yerindedir. Doerfer Caferoğlu ve Bombacı'nın bu konu hakkındaki araştırmalarını görmüş olsaydı, şüphesiz bu kadar yersiz bir fikri ileri sürmezdi. Makale beklendiği gibi, yazarına lâyük geniş bilgiyi içerisine almaktadır.

E.İ. Ubryatova, *Türk dillerinin mukayeseli araştırmaları meselesi I* (69-79). Makale, şimdiye kadar yapılan mukayeseli araştırmaları kısaca hatırlattıktan sonra, yeni baştan revizyona tutulması gereken birinci şahıs çokluk şekli üzerinde durmaktadır. Konu Azerbaycan, Aknogay, Yakut ve saire Türk şiveleri üzerinde de durmaktadır. Aynı zamanda A. Caparovun, kendisine karşı yönelttiği tenkite karşı koymaya, çalışmaktadır. Anlaşılan bu iki bilgin arasında bir tartışma olmuştur.

N.A. Baskakov, *Türk dilleri gramerinin tarihi - tipolojik araştırılmasının temel problemleri* (s. 80-92). Tanınmış Türk dili araştırmacılarından sayılan Baskakov, her makalesinde olduğu gibi, burada da yeni bir takım gramer yapılarının çözümlenmesini hedef tutmaktadır. Nitekim bu makalesinde, gramer strüktürü adı altında incelenen meselelerin, bilhassa, tipolojik yönden ele alınmasını ortaya atmaktadır. Bu takdirde eski görüşlere ters düşen yeni bir takım dil hadiselerine rastlanacağı ima edilmektedir.

Yazar haklı olarak, tarihi tipolojik araştırmalarında, genel Türk dil birliği üzerinde durulmasını bir gramer olayı olarak saymaktadır. Bu yönden Türk Őive ve ağızları daima göz önünde bulundurulacaktır. Görüldüğü üzere konu, daha açıklığa kavuşmamış gibidir. Nitekim yazar, yalnız Türk dili sahasında kalmamış, genel lengvistik sahasına da baş vurmayı lüzumlu bulmuştur.

D.M. Nasilov, *Vatan Őarkiyatında eski Uygur dili Vesikalarına ait araştırmalar* (93-110). Yazar, eski ve yeni, Sovyet Rusya Doğu araştırmaları arasında, eski Uygur dili ve kültürü üzerindeki araştırmaları tanıtmaya çalışmıştır. Türk dili araştırmalarının en zengin ve bakir bir sahasını teşkil eden eski Uygur Türkçesi devresi, en çok Sovyetler araştırmacıları tarafından ele alınmıştır. Bu araştırma ve tanıtmalar sayesinde, konu daha sonraları Alman Türkolojisince oldukça insicamlı bir Őekilde araştırılmıştır. Bilhassa metin yayımlanmasında en çok emek veren yine de Avrupa alimleri olmuşlardır. Yazar kendi vatan Őarkiyatçılarım dikkate aldığından, meselenin Avrupa araştırmaları yönünü o kadar da dikkate almamıştır. Yani eski Uygur Türkçesi araştırılmasını ancak kendi ülkeleri çerçevesinde işlemek ve tanıtmak istemiştir. Bununla birlikte makale fevkalâde zengin bir bibliografiyi yayımlamakla kalmamış, kendi araştırma görüşünü de eklemiştir. Makale pek zengin ve zevklidir.

A.M. Őerbak, *Yenisey Runik Yazıtları. Bulunuş ve araştırmaları tarihine dair* (111-134). Yenisey yazıtlarının yayılış ve bulunuş sahaları hakkında bilgi verildikten sonra, yazar Sibiryâ, Moskova, Leningrad müzelerinde bulunan Yenisey abidelerinin bir katalogunu sunmaktadır. Bizim için çok orijinal sayılan bu bilgi üzerine, hiç olmazsa yazıtların meçhul diyar ve iklimin sert ve insafsız imhasından kurtulduğunu öğrenmekteyiz. Sayın yazar bu çok yerinde olan korkuyu, hatta müzeye almanlar için de ileri sürmektedir. Yani müze ve teşhir yerleri o kadar da emin sayılamazlar.

Bundan başka yazar, her yazıtın tarihçesi, yayımlanması ve okunuşları üzerinde de durmuş, geniş kaynaklar hazinesini açıklamıştır. Bibliyografyaya, yalnız Sovyet araştırmacıları ile yetinmemiş, Avrupa araştırmacılarının araştırmalarını da katmıştır. Yenisey yazıtları küçüktürler. Buna göre genel dil kültürüne katkısı azdır. Poetik eserlerden sayanlar da vardır. Fakat bu bir görüştür. Gerçeğe uymaz. Yazar aynı zamanda Yenisey runik işaretleri üzerinde de oldukça faydalı fikirler ileri sürmektedir. Hak vermek için bu yazıtların üzerinde daha esash ve köklü durmak gerekecektir.

İ.V. Stebleva, *Tuyuğ tarzının türeyişi meselesine dair* (135 - 147).

Çağatay edebiyatının orijinal bir şiir tarzı olan «Tuyug»lar, bizde de geniş bir araştırmaya tutulmuştur. Yazar bu sefer de bu edebi tarzın metrik yapısı üzerinde durmaktadır. Kendisinden önce yazılan bütün kaynakları gözden geçirmek suretiyle eski bilgilerimizi canlandırmıştır. Türk edebiyatından karşılaştırılan diğer örnekleri de buraya eklemiştir.

Derginin ikinci Tarih bölümünde yer alan makaleler daha fazla tarih sahasında kalmaya çalışmışlardır. Yayımlananlar şunlardır :

S.G. Klyaşormy, V.A. Romodin, *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Akademisinde Türk halklar tarihinin araştırılması*. (148-162). Makalede Sovyetler Birliği ilim Akademisinin Türk halkları tarihi üzerinde yapılan araştırmalarını tanıtmaktadır. Bilhassa tanınmış V.V. Bartold, Bernştam, Yakubovskiy ve İvanov'un tarihi araştırılması üzerinde durulmuştur.

L.P. Potapov, *Sovyetler idaresi devresinde Sovyet Birliğine dahil Türk halklarının etnografik yönden araştırılması* (163-175). Sovyetler devri Türk halklarının etnografik yönden araştırılması meselesi, hiç şüphe yoktur ki, özel bir önem ve değer taşımaktadır. Ekserisi Türkolog - etnograf kaleminden çıkan araştırmalar, elli yıllık faaliyet sonucunda, sahaya yeni bir çok şeyler getirmiştir.

A.D. Jeltyakov *1917-1967 arasındaki elli yıl içerisinde Leningrad'da Türkiye tarihi, ekonomisi ve kültürü üzerindeki araştırmalar* (s. 176-191). Bundan önce Rusya Şarkiyat araştırmaları içerisinde yer alan Türkiye tarihi, dili, gelenekleri, kültürü, son zamanlarda Leningrad araştırmacıları arasında geniş bir rağbet kazanmıştır. Bu sahada yapılan bir çok araştırmaları da dikkat nazarına alan yazar, Türkiye basınının da bu konudaki yazıtlarını incelemiştir. Bu suretle her iki cephe kaynakları eleştirilmiş ve tartılmıştır. Bu arada yazılış metod ve sisteminde geniş farklar müşahede edilmektedir. Avrupa ve Yakın Şark meseleleri de makalede, yer almıştır.

S.G. Agadjanov, *Orta-Asya Oğuz Boyları tarihinin bazı problemleri* (192-207). Konu zamanımızın en çekici meselelerinden birini, yeniden ele alarak açıklamaya çalışmaktadır. Kendisinden önceki araştırmalar gözden geçirilmiştir. Bilhassa Sovyet tarihçiliğinin bu husustaki hizmetlerini belirtmektedir. Oğuzlar hakkındaki yeni kaynakların doğurduğu ağırlıklar üzerinde de durulmuştur. Bu konuya ait Son çağ eserlerinden faydalanıldığı da anlaşılmaktadır.

R.A. Guseynov, *Zamanımız tarihçiliğinde Selçuklular problemi* (208-222). Makale sahibi büyük bir iddia ile ortaya çıkmışa benziyor. Bir kalemde, mevcut ve etraflı araştırmalara dayanmış, uzman geçinen ta-

rihçilerin eserlerini çürütmeğe, hiç olmazsa küçültmeğe çalışmaktadır. Yazarın, adlarını saydığı, Selçuklu tarihi eser sayısına bakılırsa, kendisi dahi bu eserleri okumamışa benziyor. Makale pollmik bir karektedir. Bu konudaki Türkiye kaynakları da eleştirilmeden kurtulamamıştır.

G.İ. Semenyuk, *Sürübesleyici göçebe toplumunun duraklamaları sebepleri karakterine dair* (223-237).

A.D. Jeltyakov, *Türk kitap baskısı tarihi ve «Nizam-ı cedid» reformlarından Meşrutiyet ilânına kadar (1876) Türkiye basını* (238-276). Derginin en büyük makalesi olan bu yazıda Türkiyede başlanan ilk kitap baskısı tarihi ile, ilk basın yayınları üzerinde durulmaktadır. Çok etraflı ve geniş bir bilgiyi içerisine alan makalede, bilhassa Osmanlı İmparatorluğunun ilk çağlarında Selanik, Halep, Belgrad, Braşova, Edirne ve saire gibi merkezlerin Türk basınına başcılık etmeleri konusu ciddi araştırılmaya değer konularımızdan biridir. Yazar kendisi dahi bu konuya ancak dokunmakla yetinmiştir. İbrahim Müteferrika devri kitap baskısı üzerinde ciddiyetle durulmuştur. Bilhassa kitap baskısı ile Türkiye basınının gelişmeleri sebepleri dikkat nazarına alınarak, bilinen kültür tarihimiz yeniden tanıtılmaya çalışılmıştır. İstifade edilen kaynakların ağır basan kısmını Türkiyede yayımlanan eserler teşkil etmektedir. Makale, dolgunluğu bakımından, çok faydalıdır. Bu husustaki Rusya araştırmalarının dikkatten kaçırılmaması, bizim için bir yenilik teşkil edecek karakterdedir.

Derginin son Haberler bölümü Leningrad'daki ilk Türkoloji Kongresi faaliyetine tahsis edilmiştir. Kongreye katılanların raporları hakkında gayet kısa bilgi vermekle yetinilmiştir.

A. Caferoğlu

A.K. Kurişjanov, *Issledovanie po leksike Starokıpçakskogo pismennogo pamyatnika XIII v. — «Tyurksko-Arabskogo slovary» = XIII. yüzyıl Eski yazılı Kıpçak kaynaklarından «Türk-Arap sözlüğü» üzerine araştırmalar*, Alma-Ata 1970, 234 s.

Son çağlar Türkoloji araştırmalarının ağır basan bir dalını, Kıpçak Türkçesi teşkil etmeğe başlamıştır. Eski ve orta Türkçe için önemi oldukça büyük olan bu saha gün geçtikçe: Türkiye, Sovyet Rusya, Polonya ve genellikle Avrupa Türkoloji araştırmalarında hızım artırmaktadır. Bir taraftan yeni elde edilen Kıpçak kaynakları araştırılırken, bir taraf-